

SZAKÁLY SÁNDOR

HORTHY MIKLÓS: FŐVEZÉR A MAGYAR NEMZETI HADSEREG ÉLÉN (1919–1920)

1. A Magyar Népköztársaság és a Tanácsköztársaság hadseregszervező tevékenysége

A(z I.) világháborús vereséget követően a széteső Osztrák–Magyar Monarchia területén számos önálló állam jött létre, illetve addig csak részben szuverén államok – így a Magyar Királyság – váltak önállóvá. 1918. november 16-án az addigi Magyar Királyság helyébe a Magyar Népköztársaság lépett, melynek ideiglenes köztársasági elnöke, az addigi miniszterelnök, gróf Károlyi Mihály¹ lett, 1918. október 31-én elnyert miniszterelnöki tisztének megtartása mellett.

Az új állam igyekezett az állami szuverenitás alapvető elemeit – önálló külpolitika, önálló haderő stb. – létrehozni, ami csak részben járt sikerrel, mármint ami a „minőséget” illeti. A Károlyi Mihály gróf vezette kormány első hadügyminisztere, Linder Béla² tűzértörzskari ezredes ugyan csak nyolc napig töl-

-
- 1 gróf nagykárolyi Károlyi Mihály (Budapest, 1875. március 4. – Vence, Franciaország, 1955. március 19.), nagybirtokos, politikus. 1918. október 31-e és 1919. január 11-e között miniszterelnök, 1919. január 11-e és 1919. március 21-e között a Magyar Népköztársaság ideiglenes köztársasági elnöke. 1919 júniusától emigrációban élt. 1945-ben visszatért Magyarországra és rendkívüli követ, meghatalmazott miniszterként a Magyar Köztársaság franciaországi követe volt.
 - 2 Linder Béla (Budapest, 1876. február 10. – Belgrád, Jugoszlávia, 1962. április 15.), hivatásos katonatiszt, tűzértörzskari ezredes. 1918. október 31-e és 1918. november 9-e között hadügyminiszter, majd 1918. december 12-éig a béketárgyalások előkészítésével megbízott tárca nélküli miniszter. 1919. május 2. és 1919. augusztus 2. között a Magyarországi Tanácsköztársaság bécsi katonai megbízottja. 1920-ban aktív szerepet vállalt a szerbek által megszállt Pécs, illetve Baranya vármegye politikai életében. 1920. szeptember 23-ától rövid ideig Pécs polgármestere volt, majd 1921. augusztus 14-étől 1921. augusztus 22-éig a Baranya-bajai Magyar-Szerb Köztársaság egyik vezetője. Az adott terület Szerbiához – Szerb-Horvát-Szlovén Királyság – történő csatolásának híve. 1921-től a délszláv államban élt, de később megfordult Franciaországban is.

tötte be a miniszteri tisztséget, de ez a rövid időszak is elegendő volt arra, hogy beírja magát a magyar hadtörténelembe. Azzal, hogy 1918. november 2-án az Országház előtti téren – az új kormányra felesküdni szándékozó katonatisztek előtt – tartott gyűlésen az alábbi elhíresült mondatokat mondta: „*Nem kell hadsereg többé! Soha többé katonát nem akarok látni.*”

A haderő szervezése számos okból – a „linderi” kijelentés mellett főleg a Katonatanácsok haderőellenes megnyilvánulásai miatt – elégtelenre sikerült, és az antant hatalmak képviselőivel Belgrádban 1918. november 13-án aláírt „konvenció”³ engedélyezte hat gyalog- és két lovashadosztály felállítása sem járt eredménnyel.

Érdemi változás a Magyarországi Tanácsköztársaság 1919. március 21-iki létrejöttét követően volt érzékelhető. Amikor a kommunista hatalom képviselői látván, hogy hatalmukat az idegen hatalmak – a szerveződő Cseh-Szlovák Köztársaság és a Román Királyság – katonai erővel igyekeznek megtörni⁴ és a „maradék Magyarország” területéből az addig meg nem szállt területek egy részét elfoglalni, gyors haderőszervezésbe kezdett. Az így létrejövő Vörös Hadsereg⁵ – amely inkább nevében, mint szellemében volt „vörös” – 1919. május-júniusában jelentős sikereket ért el,⁶ amelyeket azonban a politikai döntések felülírtak. A túlerő és a belső elégedetlenség, a kommunista hatalommal mindinkább szembeforduló tömegek 1919. augusztus 1-jén a Magyarországi Szocialista Szövetséges Köztársaság bukását eredményezték.

3 Az új magyar állam képviselőjében 1918. november 8-án Linder Béla írta alá azt a megállapodást az antant hatalmak és a Szerb Királyság katonai képviselőivel.

4 A cseh-szlovák csapatok támadása 1919. április 27-én, a román királyi haderő támadása 1919. április 16-án indult meg a Magyarországi Tanácsköztársaság ellen. A román erők 1919. május 1-jére elérték a Tisza vonalát, ahol megálltak.

5 A Vörös Hadsereg létrehozásáról a Forradalmi Kormányzótanács 1919. március 22-én keltezett „Mindenkihez” című kiadványában intézkedett. A vonatkozó rendelet 1919. március 24-én készült el és 1919. március 30-án jelent meg. Olyan 200 ezer fős „proletár hadsereg” felállítását kívánták elérni, amelynek célja: „...a forradalmi proletárság védelme minden külső és belső ellenséggel szemben”. A 12 pontból álló rendelet teljes szövegét lásd: Hetés Tibor szerk. (1959): A magyar Vörös Hadsereg. Válogatott dokumentumok. Kossuth Könyvkiadó. Budapest. 81–82. old. 2. számú dokumentum.

6 A Vörös Hadsereg ún. „északi – másnéven felvidéki – hadjárata” 1919. május 9. és 1919. május 30. között jelentős sikereket eredményezett. Visszafoglalták többek között Miskolcot, Kassát, Bátfát, Eperjest... A visszafoglalt területek jelentős részét azonban nem „csatolták” vissza Magyarországhoz, hanem azon létrehozták a rövid életű (1919. június 16. – 1919. július 7.) Szlovák Tanácsköztársaságot.

2. Horthy és a Nemzeti Hadsereg szervezése

Miközben Budapesten és az ország cseh, román, szerb és részben francia csapatok által meg nem szállt részén a Magyarországi Szocialista Párt⁷ vezette „kommün” volt hatalmon, addig az idegen uralom alá került területeken, illetve Ausztriában a kommunistákkal szemben állást foglaló, magukat nemzeti erőnek nevezők szervezkedtek.⁸ Előbb Aradon, majd az onnét történő kiutasításuk után Szegeden jött létre ellenkormány gróf Károlyi Gyula⁹ vezetésével, hogy a bolsevik hatalommal szemben alternatívát mutasson fel az ország lakosságának.

A Károlyi Gyula vezette ellenkormány aradi időszakában a hadügyminiszteri tiszteet Szabó Zoltán vezérőrnagy¹⁰ töltötte be, de ő nem ment Szegedre. A dél-alföldi nagyvárosban tartózkodó politikusok és katonák egy, a vesztes háború után kenderesi birtokára visszavonult haditengerésztisztben, nagybányai Horthy Miklós nyugállományú altengernagyban¹¹ találták meg azt a személyt, aki a hadügyminiszteri tisztségre alkalmas lehetett.

7 A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Kommunisták Magyarországi Pártja egyesülése, 1919. március 21. után létrejött párt elnevezése. A párt nevét az 1919. június 12–13-án megtartott kongresszuson Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártjára változtatták.

8 Az ún. „ellenforradalmi erők” Bécsben létrehozták az Antibolsevista Comitét, míg Aradon ellenkormány alakult. Az ABC és az ellenkormány szoros kapcsolatot alakított ki egymással.

9 gróf nagykárolyi Károlyi Gyula (Nyírbakta, 1871. május 7. – Budapest, 1947. április 23.), nagybirtokos, politikus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1919. május 3-ától az aradi, majd 1919. május 31-étől a szegedi ellenkormány miniszterelnöke 1919. július 12-éig. 1931. augusztus 24-étől 1932. október 1-jéig a Magyar Királyság miniszterelnöke.

10 kisjókai Szabó Zoltán, (Kebeleszentmárton, 1858. július 18. – Arad/Oradea, Románia, 1934. november 3.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy (1918. május 18.) A(z I.) világháború végén a magyar királyi 216. honvéd gyalogdandár parancsnoka. 1919. május 3-ától 1919. május 31-ig az aradi ellenkormány hadügyminisztere.

11 nagybányai Horthy Miklós (Kenderes, 1868. június 18. – Estoril, Portugália, 1957. február 9.) hivatásos haditengerésztiszt, legmagasabb rendfokozata altengernagy (1918. október 31.). Az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészete hadiflottájának utolsó parancsnoka. 1919. június 6-a és 1919. július 12-e között a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd 1919. július 12-e és 1920. március 1-je között a Magyar Nemzeti Hadsereg fővezére. 1920. március 1-je és 1944. október 16-a között államfő, a Magyar Királyság kormányzója.

Horthy személyének kiválasztásban számos szempont játszhatott közre, melyek az ő addigi haditengerészeti pályafutásával és beosztásaival függhettek össze. Minden bizonnyal meghatározó volt az uralkodó, I. Ferenc József császár és király mellett szárnysegédi időszaka, a San Giovanni de Meduánál és Otrantónál végrehajtott sikeres hadműveletei,¹² az Osztrák–Magyar Monarchia haditengerészete hadiflottájának parancsnoki tisztsége és altengernagyi rendfokozata.

Horthy Miklós 1919. június 6-án lett az ellenkormány hadügyminisztere, első feladatának egy hadsereg felállítását/létrehozását/megszervezését tekintette. Az általa kibocsátott rendeletben a következők olvashatók: *„Az önálló magyar haderő alapjait végül is Szegeden, 1919 júniusában-júliusában szervezni kezdett Nemzeti Hadsereg jelentette. 1919. június 6-án jelent meg az a hadügyminiszteri rendelet, amely kimondta, hogy a „...vörös terror leküzdésére, valamint a törvényes rend és biztonság helyreállítása céljából Magyar nemzeti hadsereg felállítását rendelte el.”*¹³

Ennek a hadseregnek – amely a rendelet megjelenésekor még alakulóban sem igen volt – a tagjai olyan megbízható tisztek és altisztek lehettek, akik 1918. október 31-éig szolgáltak, nem töltötték még be az 50. életévüket és a világháborúban legalább 12 havi arcvonalbeli vagy vezérkarbeli szolgálatot teljesítettek. Nem számított kizáró oknak az sem, ha 1918. október 31-e után nyugállományba helyezték őket, hiszen ismert volt, hogy 1919. január 1-jével gyakorlatilag az összes tábornok és ezredes nyugállományba került, azt megelőzően pedig megszüntették a vezérkari testületet, a hadmérnökkart és a tüzértörzskart is.¹⁴

12 A Horthy Miklós vezette haditengerészeti erők, a Novara páncélos cirkáló és az azt kísérő négy torpedóromboló 1915. december 5-én San Giovanni di Medua (ma Shengjin, Albánia) kikötőjében 23 ellenséges hajót süllyesztettek el. 1917. május 15-én, szintén a Novara vezette osztrák–magyar haditengerészeti erők áttörték az otrantói antant hajózárat és jelentős veszteségeket okoztak az olasz–brit erőknek. A tengeri ütközetben Horthy Miklós is megsebesült, de tovább irányította az általa vezetett hajók harcát.

13 A rendelet szövegét közli: Hetés Tibor – Morva Tamásné szerk. (1968): Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest. 57–61. old.

14 A rendeletek felsorolását a megjelenés helyével lásd: Szakály Sándor (1991): A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: Szakály Sándor szerk. (1991): Hadsereg, politikai, társadalom. Lánchíd Kiadó. Budapest. 30. old.

A szervezést meghirdető Hadügyminisztérium a későbbiek során a rendeletben megnevezett tiszti és altiszti csoportok mellé más tiszteket, altiszteket és legénységet is mozgósítani kívánt, és az elmaradó önkéntes jelentkezés esetén ezek behívását tervezte.

Az 1919 júniusától szervezni kezdett Nemzeti Hadsereg a kezdetekben nem jelentett komoly haderőt. Létszáma, felszerelése, fegyverzete meg sem közelítette a Vörös Hadseregét. Erre utalt többek között a Pleplár Lajos alezredes¹⁵ irányítása alatt álló magyar katonai körletparancsnokság 6.290 Ko.-1919. számú „Behívási parancs”-a,¹⁶ amely az 1919. június 12-e után toborzott katonákhoz szólt. *Ebben a parancsban többek között a következőket olvashatjuk: „...a katonák, kik folyó évi június 12-én kelt toborzási hirdetmény megjelenése óta toborozva lettek, de szabadságon vannak, azonnal tényleges szolgálatra bevonulni tartoznak.”* Akiket pedig még nem toboroztak, azok *„...siessenek a nemzetiszínű zászló alá”,* s ha ezt teszik, akkor *„Minden bevonuló hozzon magával egy napra szóló élelmet, továbbá lehetőleg fegyvert, egyenruhát, egyéb katonai felszerelést, fehérneműt, melynek váltságát pénzben megkapja”.*

A Magyar Nemzeti Hadsereg létezése ebben az időben inkább mint alternatíva jöhetett szóba a katonai hivatást gyakorolni szándékozók számára. Vonzereje akkor nőtt meg, amikor a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság – ez volt a „kommün” neve 1919. június vége óta – politikai vezetése a sikeres felvidéki hadjárat után, engedve a nagyhatalmak követelésének, megkezdte a Vörös Hadsereg visszavonását az elfoglalt területekről. A csalódott tisztek – vagy ahogy akkor nevezték őket: a volt tisztek – közül számosan elhagyták a Vörös Hadsereget, és nem kevesen közülük Szegednek vették az irányt.

15 stari-brodi Pleplár Lajos (Johannisthal, 1869. július 18. – Szeged, 1962. március 12.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes altábornagy (1929. június 6.). A császári és királyi haderőben szolgált. 1919 júliusától 1919 augusztusáig a Magyar Nemzeti Hadsereg harcászati csoportparancsnokság műszaki osztályának parancsnoka, majd a szegedi katonai kerület, illetve körlet parancsnoka 1919 végéig. 1920. február 28-ig a Szegedi katonai körlet parancsnokságon beosztott törzstiszt. 1925. szeptember 1-jével nyugállományba került.

16 A „Behívási parancs”-ot idézi: Szakály Sándor (2010): Horthy Miklós és a Nemzeti hadsereg létrejötte 1919–1920. In: Miklós Péter szerk. (2010): Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Belvedere Meridionale. Szeged. 309–310. old.

A P. Ábrahám Dezső¹⁷ vezette szegedi ellenkormány hadügyminisztere, Belitska Sándor vezérőrnagy¹⁸ 1919. július 27-én rendeletben szabályozta a Szegedre érkező tisztek fogadásának módját.¹⁹ Elrendelte egy személygyűjtő állomás felállítását, amelynél minden Szegedre érkező tisztnek jelentkeznie kellett. A tisztek személyazonosságát és politikai megbízhatóságát az igazolóbizottság állapította meg, és azt követően intézkedett a tisztek alkalmazásáról, beosztásáról. Az igazolóbizottság három kategóriába sorolta az ellenőrzött tiszteket:

1. teljesen megbízhatók,
2. politikailag még nem tisztázottak,
3. politikailag rovott múltúak. – Utóbbiakat azonnal le kellett (volna) tartóztatni.

Egyébként a hadügyminiszteri rendelet tapintatra intette az eljárásban résztvevőket, amikor ezt mondta ki: *„A bajtársias szellem és az egymás iránti kölcsönös tisztelet nem engedheti, hogy azon tisztjeink, kik nélkülözések és számtalan életveszély után végre eljuthatna (sic!) hozzánk, itt elutasító, sőt durva fogadtatásban részesüljenek.”*²⁰

A bajtársiasságra történő utalás mellett, úgy vélem, e megfogalmazást az is „elősegíthette”, hogy a Szegeden lévő tisztek – akik jelentős hányada nem hivatásos, hanem tartalékos tiszt volt – létszáma emelkedni kezdett.

17 P. Ábrahám Dezső (danckai Pattantyús Ábrahám Dezső, Debrecen, 1875. július 10. – Budapest, 1973. július 25.) a második szegedi ellenkormány (1919. július 12. – 1919. augusztus 12.) miniszterelnöke. Ügyvéd, politikus. 1906 és 1918 között a Függetlenségi és '48-as Párt országgyűlési képviselője. 1919. november 15-e és 1920. március 15-e között belügyminisztériumi államtitkár. 1920-tól ügyvéd. 1944 novemberétől nyilas-hungarista internálásban volt, majd Németországba vitték. 1945 szeptemberében visszatért Magyarországra és a Magyar Szabadság Párt egyik alapítója lett. 1947 és 1949 között a Független Magyar Demokrata Párt országgyűlési képviselője. Később ügyvéd. Emlékirataiban (Kéry László András – Halbritter Ernő összeáll. (2017): Visszapillantás P. Ábrahám Dezső egykori miniszterelnök – Danckai P. Ábrahám Dezső memoárjai, valamint 1973-ban elmondott emlékei. Fekete Sas Kiadó. Budapest.) a 29–62. oldalon emlékezik a szegedi hetekre.

18 Belitska Sándor (Lajosfalva, 1872. április 1. – Budapest, 1939. december 7.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata altábornagy. 1919. július 12-e és 1919. augusztus 12-e között a szegedi ellenkormány hadügyminisztere, majd 1920. december 16-a és 1923. június 28-a között honvédelmi miniszter. 1923. október 23-a és 1930. április 5-e között „II. fizetési osztályba sorolt rendkívüli és meghatalmazott miniszter”-i rangban a Magyar Királyság lengyelországi követe volt.

19 Hetés – Morva szerk. (1968) 115–117. old.

20 Hetés – Morva szerk. 116. old.

A Belitska Sándor hadügyminiszter által 3-4 ezer főre becsült Nemzeti Hadsereg²¹ élén ekkor már Horthy Miklós állt, aki 1919. július 15-én megvált a hadügyminiszteri tisztétől és a szegedi Mars téri laktanyában elmondott „hadügyminiszteri búcsúbeszédében” arról szolt, hogy örül a tisztétől történt megválásnak, mert így már nem kell politizálnia, és arra kérte a katonákat, hogy tartózkodjanak a napi politikába történő beavatkozástól. Ugyanezen a napon megjelent hadparancsában pedig többek között ezeket olvashatjuk: *„A nemzeti kormány bizalma folytán a mai napon átvettem az összes magyar nemzeti haderő fővezérletét. Szívem mélyéből forrón üdvözlöm a fájunk színe-javából alakult katonaságot. Bajtársak! Nehéz időben, a sors csapásaitól sújtva, keserű hontalanságban vettük ismét kezünkbe a nemzetiszínű zászlót, hogy diadalra vigyük a hazánkat megsemmisítéssel fenyegető bolsevisták ellen. Küzdelmünk nehéz lesz, de bízom a magyarok Istenében, ki nem fogja elhagyni igaz ügyünket. Bízom a ti acélos akaratokban, a ti önfeláldozó hazafiságotokban, a ti kipróbált bátorságotokban és ügyességetekben. A ti összetartó váltvetett igyekezetetek fogja meghozni a hazánknak a szabadulást és megváltást. Ne feledjétek, hogy egy ezeréves nemzet utolsó reménysége, imája, sóhaja ti vagytok. De lesújtó kard is, ha kell. Midőn Isten áldását kérem nagy vállalkozásunkra, meghatottan és reménnyel eltelve indulok veletek közös munkára.”*²²

Ez a „közös munka” – fővezérként – gyakorlatilag 1920. március 1-jéig, Horthy Miklós kormányzóvá választásáig tartott. Addig azonban még közel tíz hónap telt el, s közte közel három hét úgy, hogy az országnak egyidejűleg két kormánya is volt. Az 1919. augusztus 19-éig Szegeden működő ellenkormány mellet röviddel a Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság bukását követően létrejött Friedrich-kormány²³ hadügyminiszterének²⁴ alá-

21 Idézi: Szakály (2010) 309. old.

22 Idézi: Szakály (2010) 309. old.

23 Friedrich István (Malacka, 1883. július 1. – Vác, 1951. november 25.) vezette kormány 1919. augusztus 15-e és 1919. november 24-e között működött. Friedrich István egyéb miniszteri tisztségeire vonatkozóan lásd: Bölöny József – Hubai László (2004): Magyarország kormányai 1848–2004. Ötödik, bővített és javított kiadás. Akadémiai Kiadó. Budapest. 322. old. Friedrich István vázlatos életrajza, dokumentumokkal kiegészítve: Schutzbach Csaba (2018): Friedrich István. 100 éve történt az őszirózsás forradalom. Magyar Vidék Országos 56-os Szervezet. Veszprém.

24 Schnetzer Ferenc (Baja, 1867. október 26. – Budapest, 1944. április 3.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata címzetes altábornagy. 1919. augusztus 7-e és 1919. november 24-e között tényleges vezérőrnagy rendfokozatban, a Friedrich kormányban hadügyminiszter.

írásával 1919. augusztus 16-án megjelent rendelet kimondta, hogy a „... *felállítandó nemzeti hadseregbe csak azok a tisztek, tisztjelöltek, hadapródjelöltek és hasonló állásúak vehetők fel, akiknek tökéletes megbízhatósága minden kétségen felül áll, ezért a tiszteket igazoló eljárás alá kell vonni, és meg kell állapítani, hogy az illető a ...tanácsköztársaság alatt és annak érdekében nem teljesített-e a köteles, illetve rákényszerített munkát meghaladó szolgálatot*”.²⁵

Érthető tehát, hogy az igazolóbizottságok elé került tisztek szinte kivétel nélkül kényszerhelyzetükre hivatkoztak, s érvelésüket a bizottságok a legtöbb esetben el is fogadták. Ugyanakkor számosan utaltak az ország védelmének szükséges voltára, sőt elhangzottak olyan megfogalmazások is, mint Erb Gusztáv – aki később vitéz Hennyey Gusztáv néven vált ismertebbé – Stromfeld Aurél²⁶ perében, miszerint a „...*vörös hadsereg nacionalista célért harcolt,*²⁷ *Stromfeld alatt fokozatosan nemzeti színűvé vált – és nem küzdött osztályérdekekért*”.²⁸

A Nemzeti Hadsereg az antanthatalmak engedélyével 1919 augusztusában bevonulhatott a Dunántúlra, illetve annak a román királyi hadsereg által el nem foglalt részére. A Magyar Nemzeti Hadsereg ezen része – mintegy 1300 fő, amely a hadseregszervezés hagyományos elvei alapján legfeljebb egy ezrednek megfelelő erő volt – a Nemzeti Hadsereg I. hadművelleti csoportjaként

25 Idézi: Szakály Sándor: Új hadsereg, új tisztikar? In: Szakály Sándor (2004): Század vagy ezred. Katonákról, történelemről, önmagunkról II. Cikkek, interjúk. Ister Kiadó. Budapest. 39. old.

26 vitéz Hennyey (1923 júniusáig Erb) Gusztáv (Kolozsvár, 1888. szeptember 25. – München, Németországi Szövetségi Köztársaság, 1977. június 14.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérezredes. 1919 áprilisa és augusztusa között a Hadügyi Népbiztosságon és a Vörös Hadsereg parancsnokságán szolgált. Életére és működésére vonatkozóan lásd: Hennyey Gusztáv (1992): Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései. Európa Könyvkiadó – História. Budapest.

27 Stromfeld Aurél (Budapest, 1878. szeptember 19. – Budapest, 1927. október 10.) hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata vezérkari ezredes. (1945. május 1-jével posztumusz vezérezredes.) A Magyarországi Tanácsköztársaság ideje alatt a Keleti Hadsereg, majd 1919. április 19-e és 1919. június 29-e között a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke. Életére, működésére vonatkozóan lásd: Hetés Tibor (1967): Stromfeld Aurél. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

28 Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1920. Elnöki 8/c. osztály VIII. tétel 8.112. (73.336 iktatószám)

– később 1. hadosztály – Bernátsky Kornél vezérőrnagy²⁹ parancsnoksága alatt francia engedéllyel indult a Dunántúlra 1919. augusztus 8-án. Őket – mint a Nemzeti Hadsereg elővédje – előzte meg a Prónay Pál százados³⁰ vezette század, amely 1919. augusztus 4-én indult el a Dunántúlra. Ugyancsak odaindult –

29 Bernátsky Kornél (Versec, 1868. augusztus 10. – Zamárdi, 1949. április 18.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata címzetes altábornagy (1921. december 21.). A császár és királyi haderőben, majd a Magyar Királyi Honvédségben szolgált, 1918. december 20-ával nyugállományba helyezték. 1919 június 8-tól 1919. augusztus 8-ig a Magyar Nemzeti Hadsereg I. hadművelési csoportjának főnöke, 1919. augusztus 8-a és 1919. október 1-je között a szegedi hadosztály és a kaposvári katonai körlet parancsnoka, 1919. október 11-étől az állandó törzstiszti becsületügyi fellebbviteli tanács elnöke. 1920. december 1-jével nyugállományba helyezték.

30 tótprónai és blatniczai Prónay Pál (Romhány, 1872. november 2. – Szovjetunió, 1946 után), tartalékos, majd hivatásos katonatiszt a császári és királyi haderőben. A gimnázium nyolc osztályának elvégzését követően sikeres érettségi vizsgát tett, majd 1893 októberétől 1894 szeptemberéig egyévi önkéntesi szolgálatát a szombathelyi császári és királyi 11. huszárezredben töltötte le. 1895. január 1-jével tartalékos hadnagy. 1902-ben letette a tényleges tiszti állományba történő felvételhez szükséges tiszti vizsgát, és 1902. november 1-jével tényleges állományú hadnagy lett a császári és királyi 11. huszárezredben. 1913-tól már a székesfehérvári császári és királyi 13. huszárezredben szolgált. A világháborúban számos hadszíntéren megfordult, többször megsebesült. 1918. november 1-jével őrnagyi kinevezést nyert. 1919 és 1921 között a Nemzeti Hadsereg tagjaként különítményparancsnok alezredesi rendfokozatban, majd a nyugat-magyarországi harcok vezetője és az általa „kikiáltott” Lajtabánság vezetője báni „rangban”. 1921-ben nyugállományba helyezték. A politikai életben nem sok sikert ért el az 1931-ben megalakított Magyar Országos Fasiszta Pártjával. 1945-ben szovjet (hadi)fogságba került mint Budapesten harcoló „szabadcsapat parancsnok”. A Szovjetunióban 1946-ban 20 évi kényszermunkára ítélték. Nem ismert időpontban ott is hunyt el. 2001. június 27-én Oroszországban felmentették az ellene felhozott vádak alól és rehabilitálták. Erős forráskritikával kezelendő emlékezéseinek részleteit lásd: Pamlényi Ervin–Szabó Ágnes szerk. (1963): A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál naplójából. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

pontosabban oda repült (Siófokra) – Horthy Miklós is, kíséretében Magasházy László századossal,³¹ aki a fővezér szárnysegédje volt.

Horthy Siófokra érkezve a Vörös Hadsereg II. hadtestének egykori főhadiszállásán rendezte be a Fővezérség központját. Hamarosan elindult Szegedről a 2. hadosztály – amely inkább csak a keretét jelentette egy hadosztálynak – Rásky László ezredes³² parancsnoksága alatt, míg Szegeden mintegy 1500 főnyi erő maradt. A hadügyminiszteri tisztétől már korábban megvált nagybányai Horthy Miklós mint a Nemzeti Hadsereg fővezére irányította a csapatok mozgását, és gyakorlatilag a tényleges katonai erőt ekkor a Nemzeti Hadsereg jelentette az országban.

A Nemzeti Hadsereg alakulatai ugyanakkor megkezdték az egykori Vörös Hadsereg alakulatrészeinek magukba olvasztását. A hadsereg ennek ellenére 1919 őszén létszámát tekintve alig haladta meg a néhány tízezer főt, és a tisztek és katonák jelentős része nem rendelkezett fegyverrel. A Vörös Hadsereg alakulatainak fegyverzete többnyire a román királyi hadsereg hadizsákmánya lett, a Nemzeti Hadseregnek pedig csak az itt-ott megmaradt fegyverekből jutott. Voltak olyan települések – például Miskolc, illetve környéke –, ahol a karhatalmi feladatokat ellátó katonákat csak botokkal tudták „felfegyverezni”.

Javított némileg a helyzeten, hogy a Nemzeti Hadsereg az antant hatalmak megbízottjainak segítségével némi fegyverzeti utánpótlást kapott, és Ausztriá-

31 nemes Magasházy László (Sárkeresztúr, 1879. január 7. – Szentes, 1959. október 5.), tartalékos, majd hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata tábornok (1938. május 1.). 1919. júliustól 1928. június 18-ig Horthy Miklós fővezér, majd kormányzó szárnysegédje, illetve 1. szárnysegédje. A Budapesti Népbíróóság 1948. október 30-án „háborús büntett vádjával” főbüntetésül életfogytiglani fegyházra ítélte. A Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága 1956. június 26-án „a háborús büntett miatt emelt vád alól felmentette”. Szabadlábba helyezték.

32 Rásky László (Pécs, 1875. február 20. – Budapest, 1944. május 19.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata tábornok (1920). A császári és királyi haderőben szolgált. 1905 és 1907 között a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémián tanár. 1919. augusztus 16-án a Magyar Nemzeti Hadsereg 2. hadosztályának parancsnokaként seregestéve a Dunántúlra indult. 1919. november 1-je és 1920. április 20-a között a székesfehérvári dandár parancsnoka, majd a kaposvári katonai körletparancsnokságon beosztott. 1921. november 1-jével nyugállományba helyezték.

ból is sikerült fegyverekhez jutni, illetve az ott szerveződő csoportok báró Lehár Antal ezredes³³ vezetésével csatlakoztak a Nemzeti Hadsereghez.

A Fővezérség, illetve a Nemzeti Hadsereg vezérkara az általa elfoglalt területeken megkezdte a katonai közigazgatás, a katonai parancsnokságok kiépítését. Először az úgynevezett katonai körletparancsnokságok álltak fel, melyek egy-egy nagyváros központtal szerveződtek meg. A hét katonai körlet 1920-ban Budapest, Székesfehérvár, Kaposvár, Szeged, Debrecen és Miskolc székhellyel működött. 1921-ben Kaposvár helyét a szerb megszálló csapatok által kiűrtett Pécs vette át.

Miközben a katonai vezetés – élén Horthy Miklós fővezérrel – 1919 őszétől a hadsereg szervezetének kiépítésén fáradozott, a Nemzeti Hadsereg egyes különítményei sajátosan értelmezték a szerepüket, és az igazságszolgáltatás szerepét magukra vállalva, a törvényességet messze túllépve követtek el atrocitásokat, gyilkosságokat. Ezek a történések is ösztönözték a Hadügyminisztériumot arra, hogy az 1919. augusztus 11-én kiadott hadügyminiszteri rendeletet – amely a tisztek politizálását tiltotta – 1919. augusztus 30-án megismételje és határozottan leszögezze, hogy *„...a politizáló tiszteknek az új magyar hadseregben semmi esetre sem lesz helye”*.³⁴

A Hadügyminisztériumot – és az attól magát egyre inkább függetlenítő – Fővezérséget a tisztikar erkölcsi állapota is aggasztotta. Úgy vélték, hogy a társadalomnak a hivatásos tisztikarról kialakított képét erősen rontja, ha annak tagjai: *„...üres óráikat pincérnők, frisernők, manicűr- és egyéb gyanús nők társaságában töltik el, sőt mi több, kiszolgálólányokkal, valamint kétes erkölcsű nőszemélyekkel nyilvánosan együtt vannak, éttermekben asztalukhoz ültetik, majd ezekkel elborozgatva szolgálati járó-, propaganda- és egyéb szolgálati tevékenységüket a bor által hatványozott fantáziával beszélik el.”*³⁵

33 báró Lehár Antal (Sopron, 1876. február 21. – Bécs, Ausztria, 1962. november 12.), hivatásos katonatiszt. Legmagasabb rendfokozata vezérőrnagy. 1919-ban Ausztria területén ún. „szabadcsapatokat” szervezett. 1919 augusztusában csatlakozott a Nemzeti Hadsereghez, és 1921 márciusáig a szombathelyi katonai körlet, majd hadosztály parancsnoka volt. 1921. szeptember 1-jével nyugállományba vonult. IV. Károly király második visszatérési kísérletekor (1921. október 20. – 1921. október 23.) a volt uralkodó mellé állt, aki vezérőrnaggyá és hadügyminiszterré nevezte ki.

34 Szakály (2010) 310. old.

35 Szakály (2010) 311. old.

A Nemzeti Hadsereg megítélésében természetesen sokkal komolyabb szerepe volt a fentebb már említett kilengéseknek, atrocitásoknak, gyilkosságoknak. Nem ismeretes, hogy ezekre a parancsnokságok utasítást adtak volna.

Ezek a „történetek” a Fővezérség és Horthy Miklós számára is egyre kényelmetlenebbekké váltak, hiszen a hazai és a külföldi sajtó is napirenden tartotta a kérdést és az antant megbízottjai is felemlgették azokat. Nem véletlen tehát, hogy Budapestre történő bevonuláskor – 1919. november 16. – Horthy Miklós „Bizalmas tiszti parancs”-ban hívta fel a tisztikar figyelmét arra, hogy *„...a nemzeti hadsereg fellépése és magatartása az entente hatalmak figyelmét a legnagyobb mértékben foglalkoztatja. Az ország érdeke megkívánja tehát, hogy a hadsereg ezen szereplése alkalmából is a legkiválóbb benyomást gyakorolja. Ez csak úgy lehetséges, ha a hadsereg – mint a törvényes rend megtestesítője – tartózkodik minden cselekedettől, mely nem az ő megszabott hatáskörébe tartozik.”*³⁶

Felhívta ugyanakkor a tisztikar figyelmét arra is, hogy tilos mindennemű politizálás, mindenfajta tendenciózus megnyilatkozás, kerülendő a nyilvános helyeken a hangos és kicsapongó mulatozás, a különböző személyek letartóztatása – erre megvannak a megfelelő szervek –, tilos bárminemű önkényeskedés, illetve vallási kérdések nyilvános megvitatása.

A Fővezér „intelmei” azonban nem minden esetben találtak meghallgatásra, és ezzel további „kényelmetlenséget” okoztak a Fővezérségnek és magának Horthy Miklósnak is. Ő egyébként még a Budapestre történt bevonulás előtt, 1919. szeptember 27-én találkozott a Szövetségek Közi Katonai Bizottság tagjaival, kíséretében bádoki Soós Károly vezérőrnaggyal,³⁷ a Nemzeti Hadsereg vezérkari főnökével. A megbeszélésen Horthy jelezte, hogy *„...az antant misszió minden, a magyar hadseregre vonatkozó parancsát”*³⁸ *teljesíti, de ugyanúgy „...el vagyok szánva – mondta –, hogy rögtön megtörök mindenféle bolsevista mozgalmat, amelyek mutatkoznak”*.³⁹

36 Uo.

37 bádoki Soós Károly (Nagyszeben, 1869. július 28. – Villach, Ausztria, 1953. június 22.), hivatásos katonatiszt, legmagasabb rendfokozata gyalogsági tábornok (1925. május 1.). A császári és királyi haderőben szolgált. 1919. július 12-e és 1919. augusztus 12-e között a szegedi Hadügyminisztérium I. csoportjának a főnöke, majd a Magyar Nemzeti Hadsereg Fővezérség vezérkari főnöke, illetve 1919. decemberétől hadügyi államtitkár. 1920. március 15-e és 1920. július 19-e között honvédelmi miniszter, majd a kaposvári, illetve a pécsi katonai körlet parancsnoka.

38 Szakály (2010) 312. old.

39 Uo.

A fehérterrorral kapcsolatban pedig a fővezér hangsúlyozta, hogy ami „...a fehérterror uralmát illeti, amelynek fenntartásával engem vádolnak, ismét csak a legnagyobb energiával protestálhatok. Nincsen semmiféle terror; dacára rendeleteimnek voltak kihágások, sőt gyilkolások is, de én nem haboztam, hogy annak végetvetendő a legszigorúbb rendszabályokhoz nyúljak, sőt még egy tisztet le is tartoztattam, aki az én barátaim közé tartozott... Mi nem fogjuk magunkat a fehérterror bármely ténykedésére ragadtatni.”⁴⁰

Horthy Miklós fellépése az antant hatalmak képviselői előtt meggyőzőnek bizonyult, és a következő hónapokban személye egyértelműen a politikai megoldásban jelentős szerepre számba vehetők közé került. A magyarországi politikai elit döntő többségének és a külföldi – elsősorban brit – támogatóknak köszönhetően a magyar Nemzetgyűlés a Magyar Nemzeti Hadsereg fővezérért 1920. március 1-jével kormányzóvá választotta, ezzel fővezéri működése, illetve a Fővezérség – 1920. április 1-jei időponttal – is megszűnt.

40 Uo.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Levéltári források

Hadtörténelmi Levéltár Honvédelmi Minisztérium 1920. Elnöki 8/c. osztály VIII. tétel 8.112. (73.336 iktatószám)

Nyomtatott források

Hetés Tibor szerk. (1959): A magyar Vörös Hadsereg. Válogatott dokumentumok. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

Hetés Tibor – Morva Tamásné szerk. (1968): Csak szolgálati használatra! Iratok a Horthy-hadsereg történetéhez. Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest.

Emlékiratok

Kéry László András – Halbritter Ernő összeáll. (2017): Visszapillantás P. Ábrahám Dezső egykori miniszterelnök – Danckai P. Ábrahám Dezső memoárjai, valamint 1973-ban elmondott emlékei. Fekete Sas Kiadó. Budapest.

Hennyey Gusztáv (1992): Magyarország sorsa Kelet és Nyugat között. Egy volt magyar királyi külügyminiszter visszaemlékezései. Európa Könyvkiadó – História. Budapest

Pamlényi Ervin–Szabó Ágnes szerk. (1963): A határban a halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál naplójából. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

Feldolgozások

Hetés Tibor (1967): Stromfeld Aurél. Kossuth Könyvkiadó. Budapest.

Szakály Sándor (1991): A Magyarországi Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara. In: Szakály Sándor (1991): Hadsereg, politikai, társadalom. Lánchíd Kiadó. Budapest.

Szakály Sándor (2004): Új hadsereg, új tisztikar? In: Szakály Sándor szerk. (2004): Század vagy ezred. Katonákról, történelemről, önmagunkról II. Cikkek, interjúk. Ister Kiadó. Budapest.

Szakály Sándor (2010): Horthy Miklós és a Nemzeti hadsereg létrejötte 1919–1920. In:

Miklós Péter szerk. (2010): Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról. Belvedere Meridionale. Szeged. 307–312. old.